SCHETS VAN DE FRANSE ECONOMISCHE WETENSCHAP

door Dr Louis Perridon

Io non appartengo a nessuna scuola. Del resto non vi sono scuole in economia politica, o piuttosto vi sono due scuole: la scuola di coloro che fanno l'economia e la scuola di coloro che non la fanno.

Pantaleoni

Gaarne geef ik gevolg aan de vriendelijke uitnodiging van de redactie om in dit Maandblad een Nederlandse bewerking te geven van een artikel, hetwelk ik in de „Economie Contemporaine” publiceerde.

Het doel, dat ik mij voorstelde te bereiken, was aan de Franse econoom te tonen, dat buiten de eigenlijke *économie politique* nog een andere tak van economisch denken bestaat, die volledig recht heeft op de titel „wetenschap”. Waar de naam van Keynes een bijzondere aantrekkingskracht uitoefent op de vakgenoten alhier, meende ik te mogen veronderstellen, dat de belangstelling voor hetgeen in Nederland en vooral te Amsterdam op bedrijfseconomisch gebied wordt gepresteerd, getrokken zou worden, indien ik de naam Limperg met die van Keynes zou associëren. Het lag tevens voor de hand, dat mijn uiteenzetting van de Limpergiaanse theorieën in de lijn van de Franse denkwijze moest liggen, welke zoals men weet, sterk van de Nederlandse verschilt. Om deze reden legde ik dan ook de nadruk op innerlijke verdeling van de economie en hier stootte ik reeds op een zeer grote moeilijkheid. De „*économie politique*” is in feite wat de Nederlanders noemen kortweg: „economie”, terwijl de vertaling in de Limpergiaanse terminologie is: „algemene economie”. Men ziet het, de vertaling baarde niet alleen terminologische moeilijkheden, maar ook moeilijkheden van theoretische aard. Hierbij komt nog, dat de Franse term zich niet leent voor de vertaling van het begrip „bedrijfseconomie”, daar het woord „bedrijf” absoluut onvertaalbaar is. Men zou geneigd zijn het door „*entreprise*” te vertalen, maar dan dient men rekening te houden met de risicofactor, waardoor het woord de vertaling is van „onderneming”. „*Exploitation*” zou een goed woord zijn, maar het legt de nadruk op de technische zijde. De enige vertaling, welke mij persoonlijk het beste bevalt, is die van „*cellule de production*”, hoewel ook hier bezwaren aan verbonden zitten.

In onderstaand artikel wil ik dan trachten een zeer beknopte beschrijving te geven van de huidige stand van de economische wetenschap in Frankrijk, en trachten duidelijk te maken, waarom de bedrijfseconomie hier nog niet die ontwikkeling heeft gekregen als in Nederland, Duitsland en Italië het geval is. Dit is zeer zeker het moeilijkste gedeelte van mijn opdracht. Hoe licht toch kan men bij het voldoen aan een dergelijk verzoek van eenzijdigheid of erger nog van vooringenomenheid beticht worden. Om dit zoveel mogelijk te voorkomen zal ik mij dan ook tot een objectieve weergave trachten te beperken al zal ook deze objectieve stellingname tot velerlei critiek aanleiding kunnen geven. Mocht ik er desondanks in slagen bij nederlandse collega's meer belangstelling op te wekken voor hetgeen door franse vakgenoten wordt gepresteerd, dan acht ik mijn onvolledig pogen ruimschoots beloond.

Huidige ontwikkeling van de economische wetenschap in Frankrijk.

Een dergelijke objectieve beschouwing wordt ten eerste bemoeilijkt

door de omstandigheid, dat men in feite niet van een specifieke franse school of richting kan spreken. Wij moeten ons derhalve beperken tot het naar voren brengen van de voornaamste *geestes*richtingen. Het zal degene die kennis neemt van de franse vakliteratuur van voor 1940 o.m. opvallen, dat deze zich betrekkelijk weinig inlaat met wat men „*théorie positive*” pleegt te noemen. De economie werd hier veelal opgevat als een „*sciences spéculative*”. Zij maakt deel uit van de „*sciences morales*”, d.w.z. juist van die groep van wetenschappen waarvan het de logica nog niet is mogen gelukken een juiste omschrijving naar inhoud en methode te geven¹⁾. Als bekend is de economie een wetenschap, welke een bepaald aspect van 's mensen handelen tot voorwerp heeft; als zodanig ondergaat zij meer dan enig andere (positieve) wetenschap de invloed van haar doctrinale- en gevoelselementen. Men kan het als een zekere tragiek opvatten, dat deze wetenschap zich zowel met de individuele mens als met de maatschappij bezighoudt. Zodra zij in de practijk wordt toegepast moet zij dan ook onmiddellijk stelling nemen in het conflict tussen individu en maatschappij. Dit houdt in, dat de economie hier een bepaalde wereldbeschouwing moet aanvaarden. Kortweg zou men het aldus kunnen formuleren: kan de economie „*wertfrei*” bestudeerd worden, m.a.w. kan het waardeprobleem *wertfrei* worden gesteld?²⁾.

Deze kwestie heeft reeds vele pennen in beroering gebracht, evenwel zonder een noemenswaardig resultaat. Dit laatste valt niet te verwonderen, want het is met de sociale en morele wetenschappen nu eenmaal zo gesteld, dat hun infrastructuur juist door een wereldbeschouwing überhaupt gevormd wordt. Alleen de meest consequente determinist en mecanist *meent* zich een volledig *wertfrei* theorie te kunnen voorstellen, maar ook hij aanvaardt impliciet een bepaalde filosofie, welke hij als de enig juiste erkent en voordraagt. Een uiteindelijke oplossing van dit vraagstuk bestaat er niet, daar het ten enenmale onmogelijk is de juistheid van een gegeven wereldbeschouwing objectief wetenschappelijk te bewijzen; immers men moge hierbij niet vergeten, dat zij in haar laatste gronden berust op het *irrationele* in de mens. Aldus is ook op economie, zowel de theoretische als de toegepaste, het bekende gezegde van Pascal toepasselijk: „*le coeur a ses raisons que la raison ignore*”.

Het wil ons nu voorkomen, dat alle waarde-theoriën, hetzij de objectieve, hetzij de subjectieve, aan hetzelfde euvel mank gaan, t.w. zij brengen een bepaald aspect van het waardeprobleem teveel naar voren onder verwaarlozing of zelfs miskennis van de anderen. Het waardebegrip houdt een polariteit in. Voor de economie gaat het in de allereerste plaats niet om de eigenlijke inhoud van het *begrip* waarde — dit is n.l. een axiologisch probleem — maar hoe de mens tegenover de gegeven economische waarden staat en in hoeverre deze aan verandering onderhevig zijn. Zo verwierpt Prof. Kleerekoper terecht de subjectieve waardeleer, daar zij „een ongeoorloofd psychisme” in onze wetenschap brengt. Deze veroordeling gaat echter te ver als zij tot gevolg zou hebben, dat de invloed van de consument uit de economie verbannen zou worden. Daartegenover verklaart Prof. G. Dehove in zijn onlangs verschenen hoofdstuk in de „*Traité d'économie politique*”³⁾, dat het juist de consument is die een beslissende invloed op de marktprijs uitoefent. Deze theorie, even afwijzbaar als de vorige, keert dus de zaken om. De producent zou een zuiver passieve rol spelen hetgeen evenwel niet door de practijk bewezen wordt. Een waarde-theorie kan alleen dan juist zijn wanneer zij zowel aan producent als aan consument en institutionele verhoudingen het hun toekomende deel van het waardeverschijnsel toedeelt.

Het gehele vraagstuk van een wettfreie economie zou waarschijnlijk nooit actueel zijn geworden, wanneer men reeds vanaf het begin de verschillende betekenissen van de term waarde scherp had ingezien. Waarde in haar zuiver economische betekenis kan het voorwerp zijn van een objectieve en wettfreie bestudering. Zodra evenwel deze economische waarden in verbinding worden gebracht met het practisch handelen en men uit de objectieve bestudering voorschriften t.a.v. dat handelen wil trekken, m.a.w. men overgaat tot de toegepaste economie kan het niet anders of zekere ethische overwegingen moeten in de redenering worden betrokken en bijgevolg kan hier uiteraard geen sprake meer zijn van wettfreie economie⁴). De practische economie toch wil een bepaald doel bereiken, maar waar zij het economisch motief tot postulaat heeft, is een conflict met ethische en andere principen niet uitgesloten. In dat laatste geval moet men zich afvragen welk principe, het economische of het ethische praevalueert. Dat dit vraagstuk voor vele interpretaties vatbaar en nog steeds bijzonder actueel is moge blijken uit het groot aantal publicaties welke over dit onderwerp handelen. Het jongste geschrift hierover in Frankrijk verschenen, is van de hand van Prof. H. Guitton „L'objet de l'économie politique" (Coll. „Bilans" - Rivière-Paris 1951). Hierin tracht de schrijver een definitie te geven van de economie, welke omschrijving ten nauwste verwant is met de door Prof. Th. Limperg opgestelde. Guitton maakt echter de economie ondergeschikt aan de ethiek zodra de eerste zich dient uit te spreken over haar doelstellingen.

De tegenstelling ethiek-economie staat iedere franse econoom impliciet voor de geest. Dit verklaart mede het feit, dat de economische wetenschap in Frankrijk zo vaak ontaard is in een doctrinale strijd in plaats van in een wetenschappelijke discussie. De invloed van Comte en zijn sociaal ideaal is nog duidelijk merkbaar. De economie heeft als hoogste doelstelling: de maatschappelijke en de daaruit voortvloeiende individuele welvaart. Hierdoor kan zij zich niet los maken van de sociologie welke voor Comte het sluitstuk vormt van het „système des sciences". Waar er echter een conflict bestaat tussen individu en maatschappij, heeft dit conflict ook zijn verlengstuk gekregen in de economische wetenschap. Zoals gezegd hangt iedere econoom noodzakelijkerwijze een bepaalde filosofie aan; hieruit volgt, dat de conclusies, welke hij uit zijn onderzoekingen trekt alsook de door hem hierop geleverde commentaren door haar beïnvloed worden. Typerend voor deze habitus is, dat het onderwijs in de geschiedenis van de economie niet in de eerste plaats de *theoriën* behelst, maar de *doctrines*. Zo draagt het nog steeds dominerende werk van Gide en Rist tot titel: „Histoires des *Doctrines économiques*". De schrijvers gaan hier zelfs zover, dat zij de Oostenrijkse school als „les Hédonistes" betitelen, omdat deze uitgaan van lustgevoelens! Het zijn vooral de sociale theoriën, zoals deze voortvloeien uit de filosofie, welke hier bestudeerd worden; de positieve *economische* theoriën worden slechts behandeld in zoverre zij van belang zijn voor de doctrine. Vandaar ook de grote plaats in franse leerboeken ingeruimd aan het utopisch socialisme van Saint-Simon en Proudhon. Reeds Gaëtan Pirou, de grote paedagoog der economie, had op dit verschijnsel gewezen. Maar eerst in 1950 verschijnt er bij Flammarion een klein werkje: „Histoire des *théories économiques*". In zijn voorwoord merkt de schrijver Prof. Em. James op, dat tengevolge van de plaats traditie getrouw toegekend „à des projets de réforme chimérique, l'on pourrait croire que les économistes sont des rêveurs". Derhalve wil hij breken met deze z.i. steriele onderwijsmethode en daarvoor in de plaats

stellen de analyse van het „mécanisme de cette activité (économique L.P.), exposer les mobiles auxquelles elle obéit, les obstacles auxquelles elle se heurte, les réactions qu'elle provoque... in één woord aan theorie doen ⁵⁾.

Deze positieve tendenz is vooral sinds de laatste wereldoorlog onder de niet te ontkennen invloed van de anglosaxische en amerikaanse richtingen bijzonder sterk geworden. De problemen worden meer positief en quantitatief behandeld terwijl natuurlijk de macroeconomie een overheersende plaats inneemt. De leiding berust ontegenzeggelijk bij Prof. François Perroux van wie men gezegd heeft, dat hij de „Aiglon” is van de économie politique.

De belangstelling waarin zich de macroeconomie verheugt heeft de strijd tussen het individuele subject en de maatschappij niet geluwd, integendeel eerder aangewakkerd. Haar tegenstanders veroordelen de macroeconomie niet zozeer om haar theoretische onjuistheden dan wel om het gevaar dat zij inhoudt voor het individualisme. Deze moderne theoriën toch nemen als uitgangspunt de maatschappelijke verschijnselen. Welnu heeft men aan de klassieken verweten, dat zij de maatschappelijke welvaart louter als de som van de individuele welvaart beschouwden, de modernen zou men kunnen verwijten, dat voor hen de individuele welvaart slechts een logische en noodzakelijke functie is van de sociale welvaart. Hoewel nu moet worden toegegeven, dat de totale vrijheid, welke het individu wordt gelaten om een zo groot mogelijke persoonlijke welvaart te bereiken, gevaren inhoudt, ja dat de verwezenlijking hiervan ten koste kan gaan van de maatschappelijke welvaart, wil het ons toch overdreven voorkomen de grootst mogelijke welvaart van de maatschappij te willen bereiken met een misplaatste achterstelling van het individu.

Dat deze tegenstelling juist in Frankrijk zo sterk tot uiting komt is o.m. het gevolg van de franse denkwijze en aanhankelijkheid aan het woord „Liberté”. Naar onze mening kan men beter spreken van het *woord* dan het *begrip* vrijheid, want geen enkele term wordt zo miskend als juist deze. Men ziet veelal niet in, dat de individuele vrijheid juist bestaat in het respecteren van de individuele vrijheid van zijn medemens. Dit verklaart trouwens gedeeltelijk de wisselvalligheid van het franse politieke leven, dat geheel ondergeschikt is aan groepsbelangen. Aldus kunnen verwoede liberalen een protectionistisch tarief voorstaan en voorstanders van een autoritaire machtsstaat volledige vrijheid van drukpers eisen; zij die niets van staatsinmenging willen weten verlangen ondersteuning van staatswege van marginale en inframarginale industriën, maar verwerpen de overheidscontrole op het gebruik van de toebedeelde sommen. Terecht heeft Prof. Alfred Pose in zijn prachtig maar te weinig gekende „La philosophie du Pouvoir” gewezen op het onlogisch gebruik van het begrip liberté waarmee men alles wil verklaren.

Zo is de liberaal Keynes aanleiding geworden tot het weder oplaaien van de doctrinaire strijd. Meer dan ooit tevoren werken alle maatschappelijke krachten mede om het individu te verstikken. De socio-philosophische opvattingen onderwerpen het individu aan de maatschappij concreetiseerd door de Staat. Het is welhaast onbegrijpelijk, dat men heden ten dage nog zo weinig wil inzien, dat het individu zijn persoonlijke rechten en gevoelens niet volledig ondergeschikt kan maken aan een of andere staatsphilosophie; zulks valt des te moeilijker na een oorlog welke gevoerd werd ter verdediging van de rechten van de mens ⁶⁾. Maar al is de critiek gemakkelijk te leveren, een bewezen feit is, dat het oude systeem failliet

is en er een nieuw gevonden moet worden. Levend in een tijd van wor-
dingsprocessen kan men zich echter ten hoogste tot externe critiek be-
palen, de interne toch is pas mogelijk wanneer het nieuwe een afgesloten
geheel vormt.

In de economie komt deze stroming tot uiting in de behandeling van het
waardeprobleem. Dit wordt niet meer bestudeerd omwille van hetzelfde,
maar de waarde wordt als een datum beschouwd en voor de waarde-ana-
lyse is die der prijsvorming in de plaats getreden. Een duidelijke demon-
stratie van deze ontwikkeling vindt men in de uitspraken van twee grote
franse economen: Bertrand Nogaro († 1949), die vooral voor 1940 grote
invloed uitoefende en Jean Marchal die tot de leidinggevende figuren van
heden behoort. Kon Nogaro nog verklaren, dat er geen econoom, digne
de ce nom was, die niet over het waardeprobleem had nagedacht, Marchal
in zijn „Cours d'Economie politique” (Ed. Th. Genin-Paris 1950) schrijft
daarentegen, dat hij een hoofdstuk wijdt aan de waarde-theoriën om
niet met de traditie te breken!

De nieuwe theoriën hebben voorzeker dit op de oude voor, dat zij voor-
al door de integratie van de monetaire theoriën tot een harmonieus geheel
gevormd zijn. Dat Keynes' systeem aanleiding tot voortdurende discussie
vormt moge blijken uit de publicaties van de laatste jaren. Sinds 1943 (het
jaar waarin de franse vertaling van de *General Theory* verscheen) is hier
het gehele economische denken door Keynes beïnvloed. Voor 1943 was
in Frankrijk de anglo-amerikaanse richting vrijwel overheersend zij het
ook met een specifieke nationale inslag. De grote namen van die tijd zijn
o.a. Leroy-Beaulieu, Aftalion, Nogaro, Pirou, Simiand, Gide, Levasseur en
Lavergne. Na Say en Walras heeft Frankrijk met uitzondering van Afta-
lion en Gide geen economen van wereldformaat voortgebracht. Dit valt
waarschijnlijk gedeeltelijk te verklaren door de dominerende Oostenrijkse,
Engelse en Amerikaanse figuren als von Wieser, von Böhm-Bawerk,
Marshall en de Clarks of Italianen als Pareto, Pantaleoni. Het epigram
van Pantaleoni aan de aanhef van dit artikel drukt de reden van de hierbo-
ven signaleerde afwezigheid goed uit. Immers men kan in de economie
moeilijk spreken van scholen, laat staan van nationale scholen. Alleen som-
mige theoriën staan op een gegeven ogenblik in bepaalde landen meer in
het middelpunt van de belangstelling. De leer van de marginale nuttigheid
heeft bijv. in Frankrijk nooit die belangstelling getrokken als in Nederland
waar zij tot voor kort de officiële was ⁷⁾). Ondanks de imponerende figuur
van Walras heeft ook de mathematische richting weinig invloed uitge-
oefend en ondanks de werken van Antonelli en Bousquet (resp. „Cours
d'Economie politique”, 2 dln. 1948 en „Institutes de la science économi-
que”, 3 dln. 1930). Het onlangs verschenen geschrift van Brodsky en
Rocher „L'Economie politique mathématique” (1949) is zeer elementair
en aan veel critiek onderhevig.

Een andere reden is de opleiding van de jeugd. Zoals men wellicht
weet staat op het program van het eindexamen middelbaar onderwijs de
philosophie. Dit vak is sedert Victor Cousin in de geest van het Comti-
aans positivisme en het cartesians rationalisme onderwezen. De daaruit
voortvloeiende mentaliteit brengt twee richtingen met zich mede: groot
vertrouwen in de deductie (cartesiaans) en in de positieve analyse, welke,
hoewel fundamenteel verschillend van het britse empirisme, toch hier-
mede een zekere affiniteit vertoont. De eerste stroming heeft de psycholo-
gische waardetheoriën van de Weense en Praagse scholen niet aanvaard
daar deze op een irrationeel element steunen. De tweede richting kan

uiteraard niet doordringen tot de „essence des choses” omdat haar iedere metaphysica verboden is. Dit verklaart tevens waarom zij dicht bij de anglo-amerikaanse school staat dan bij de oostenrijkse.

Sinds kort is hierin nu een verandering gekomen. De belangstelling voor de moderne waardeleer (Scheler, Hartmann) is toegenomen terwijl de kennis van de vreemde talen meer en meer verbreid raakt, zodat men niet meer zoals voorheen uitsluitend op vertalingen is aangewezen. Waar evenwel momenteel in onze wetenschap de anglo-amerikaanse richting hoogtij viert, is het logisch, dat deze ook hier nog steeds toonaangevend is. Het ziet er desondanks naar uit, dat de franse economische wetenschap binnen niet al te lange tijd zal beschikken over representatieve figuren die zich met de grootsten zullen kunnen meten.

Resumerende kunnen wij vaststellen, dat in Frankrijk de ontwikkeling van de economische theoriën en de verrichte onderzoeken in het buitenland zeer aandachtig volgt, maar deze aan de kritische geest de fransman eigen onderwerpt alvorens de elders verkregen resultaten te aanvaarden. Figuren als Perroux, Jean en André Marchal, Guitton, James, Reynaud, Antonelli e.a. staan borg niet alleen voor de voortzetting van de franse traditie, maar ook voor de verrijking van onze wetenschap.

Vragen wij ons thans af wat de toekomst van de bedrijfseconomie in Frankrijk zal zijn. Zonder ons ook maar aan voorspellingen te willen wagen kunnen wij niettemin reeds thans het volgende constateren. Gezien de psychologische levenshouding van de Fransman mogen wij haar directe toekomst slechts met zeer getemperde verwachtingen tegemoet zien. Zoals Jean Marchal eens zo karakteristiek opmerkte bestaat er een „divorce” tussen de man uit de praktijk en de theoreticus. (Hieraan is zeer zeker de theoreticus debet zoals wel blijkt uit de hierboven geciteerde passage van Em. James). De econoom wordt hier nog al te veel beschouwd als een pottekijker en een betweter, die alleen maar de zaken nog verder in het honderd kan sturen. Van officiële zijde echter schijnt men het nut van de accountancy te gaan inzien. In de zojuist verschenen „Loi d'aide du cinéma” is een artikel opgenomen, waarin de filmondernemers verplicht worden zich door een accountant te laten bijstaan. Hoewel dit voorschrift betrekking heeft op een controle van de geïnvesteerde fondsen, is het toch kenmerkend, dat hiervoor een expert-comptable wordt aangewezen. Zo kan langzamerhand de Ordre des Experts-comptables dezelfde rol gaan vervullen als in Nederland het N.I.v.A. Maar hiervoor is nog nodig dat een tweede reden, waarom het voor de B.E. moeilijk zal vallen om vaste voet te krijgen wordt weggenomen. Deze ligt bij de opleiding van de accountants. Het vak, de Bedrijfseconomische wetenschap, is praktisch onbekend, waarbij nog komt, dat de expert-comptable niet die invloed op de zakenman heeft en niet dat sociale prestige geniet als in Nederland het geval is ⁸⁾. Zijn taak is meer van fiscaal en boekhoudkundig adviserende dan van bedrijfseconomische aard. Nog een andere reden moet gezocht worden in de bijzondere structuur van het Franse bedrijfsleven. Het eenmansbedrijf, l'artisanat, is nog steeds overheersend. Het ingeboren conservatisme van de artisan maakt het moeilijk hem duidelijk te maken, dat hij van methodes veranderen moet ⁹⁾. Tenslotte ook de z.g. bedrijfseconomische literatuur werkt niet mede tot verdieping van inzicht in deze materie. Haar inhoud is veelal een mengsel van organisatieleer en techniek van de handel doorvlochten met economische begrippen en theoriën. Tot een wetenschappelijke bedrijfseconomie is het derhalve nooit gekomen, terwijl

de buitenlandse literatuur voor zover althans bekend, niet medewerkt tot het opheffen van de vooroordelen tegen de bedrijfseconomie als een zelfstandige tak van het economisch denken. Binnenkort zal Marcel Stramm een boek publiceren, dat zuiver bedrijfseconomisch is afgestemd. Uit het manuscript, dat wij gelezen hebben, blijkt dus dat de schrijver de behoefte gevoelt aan een strenge B.E. wetenschap, maar zijn werk wordt beheerst door een critiek op het Plan Comtable van 1947, waardoor het werk zeer polemisch is geworden. De kostentheorie van de heer Stramm is tamelijk vaag, maar zijn uiteenzetting moet op prijs worden gesteld, daar zij medewerkt aan het bekendmaken van de bedrijfseconomie.

Juist doordat Limpergs theorie een coherent geheel vormt, cartesiaans van methode is, zal de kans niet zijn uitgesloten, dat zodra zij in Frankrijk voldoende bekend is, in goede aarde zal vallen. Maar als gezegd zal er nog heel wat moeten gebeuren alvorens de opvattingen van de Amsterdamse school hier opgeld zullen doen.

In een volgend artikel hopen wij de aspecten van de „General Theory” te bestuderen aan de hand van de theorieën van Prof. Th. Limperg.

---

¹⁾ „Men geeft de naam van morele wetenschappen, zo schrijft Prof. Régis Jolivet, aan die wetenschappen, welke de verschillende individuele of collectieve uitingen van de mens als zedelijk en vrij wezen beschouwen” ..... „de praktische morele wetenschappen ..... zijn normwetenschappen ..... (die) waardeoordelen invoegen, d.w.z. oordelen, die formuleren *wat goed is en behoort te worden gedaan.*” (Beknopt Handboek der Wijsbegeerte Ned. vert. Utrecht/Nijmegen op. cit. p. 68). Ik cursiveer deze laatste woorden, want, zoals nog zal blijken, is de normstelling in deze opvatting een axiologisch en ethisch begrip, terwijl de term „norm” in de Limpergiaanse theorie een gans andere inhoud heeft, deze laatste is wertfrei. Uit bovenstaande volgt, dat de economie ten nauwste verbonden is met de ethiek. Verder blijkt uit de geciteerde passage, dat de sociologie en de morele wetenschappen onverbrekkelijk verbonden zouden zijn, welke opvatting eveneens een grote invloed op onze wetenschap heeft uitgeoefend.

²⁾ Men vergelijk hier de diepgaande en prachtige studie van Dr F. Polak: „Kennen en Keuren in de sociale wetenschappen”. Leiden 1948.

³⁾ Onder leiding van Prof. L. Baudin. Dalloz-Paris 1951. Chap. II „Les concepts fondamentaux”.

⁴⁾ Het is trouwens nog de vraag of de economie als „zijswetenschap” wel voorschriften kan geven. Henri Poincaré verklaart terecht, dat het onmogelijk is om van de „indicatif” (zijswetenschappen) naar de „impératif” (normwetenschappen) over te stappen. Voor de economie zou zulks tengevolge hebben dat de toegepaste economie zelve de normen of nog beter de voorschriften moet vinden om het door haar gestelde doel te bereiken. Limperg’s theorie voldoet o.i. aan dit vereiste daar zij het economisch principe als impératif postulaat stelt. (cf. L. Enthoven „Het bedrijfseconomisch Beginsel” in „Bedrijfseconomische Opstellen” Groningen/Batavia 1939 vooral § 3.)

De moderne axiologie heeft de nadruk gelegd op de omstandigheid, dat de „Wert an sich” niet voor een definitie in aanmerking komt. Met Max Scheler onderscheidt zij de emotionele zijde van de waarde, maar zij ontkent niet, dat de ratio noodzakelijk is om de grootte der waarde te bepalen. Waarden worden ingedeeld in twee groepen: waarde, welke men onmiddellijk aanvoelt en kent (over het algemeen de zgn. „niederen Werte” waaronder de economische) en de waarde, welke eerst door de redenering wordt opgenomen. Niet het goed zelve heeft waarde, dit is slechts waardedragers, maar de functie welke het goed vervult t.a.v. onze behoeft. Brood heeft geen waard in zich, maar omdat het in staat is onze honger te stillen. Voor de economie heeft deze laatste subtiële onderscheiding niet veel belang, maar zij kan misschien verhelderend medewerken om het mechanisme van het waardeoordeel te verklaren. (cf. J. Hessen: Lehrbuch der Philosophie. Bd. II. München 1948.)

⁵⁾ op. cit. p. 5/6.

⁶⁾ Het zou een interessante studie zijn de psychologie van de staatsphilosofen te onderzoeken. Deze toch zien de Staat als een opperwezen of althans als de spil waar om alles draait. Door hun blikken op de Staat te concentreren komen zij er licht toe

de rol en vooral de psychologie van het individu te verdoezelen, of wat nog erger is, hun eigen gevoelens als de *algemene* te beschouwen. Met betrekking tot de verhouding individu-maatschappij kan men Louis Lavelle citeren: „Le mot de société a deux sens différents: l'un en fait une sorte de monstre mystérieux et anonyme qui dévore ses enfants, et l'autre une sorte de médiation réciproque de chacun et de tous dans la pénétration d'une intimité qui leur est connue", deze laatste opvatting dient als juiste beschouwd te worden. Zij ligt dan ook ten grondslag aan de huidige (economische) politiek, maar terecht kan men wijzen op het gevaar van een te ver gaande „staats-paternalisme" (cf. Louis Lavelle, „Traité des Valeurs" Tome I, Paris P.U.F. 1951, op. cit. p. 136.)

7) Prof. Weststrate in zijn „Drie Stelsels" wekt de indruk, dat alleen de marginale leer de enige juiste is. In dit lijvig werk wordt over de objectieve theoriën praktisch geen woord gerept.

8) Er bestaat een nauw contact tussen de N.I.V.A. en de Ordre des Experts-comptables. Naar wij menen te weten wordt thans de mogelijkheid nagegaan om de bedrijfs-economie als leerstof op het programma te plaatsen. Dank zij de banden die Prof. A. Mey binden aan vooraanstaande figuren uit de franse accountantswereld, is het werk van de Amsterdamse School hier niet geheel en al onbekend.

9) Dit punt vormt een van de grootste problemen van het huidige Frankrijk. Ondanks alle propaganda en studievercommissies worden de Amerikaanse en Duitse productiviteits-methodes afgewezen als „inconciabile" met de France mentaliteit. Sprekende voorbeelden vindt men in de textielindustrie welke wel zeer bijzonder conservatief is.